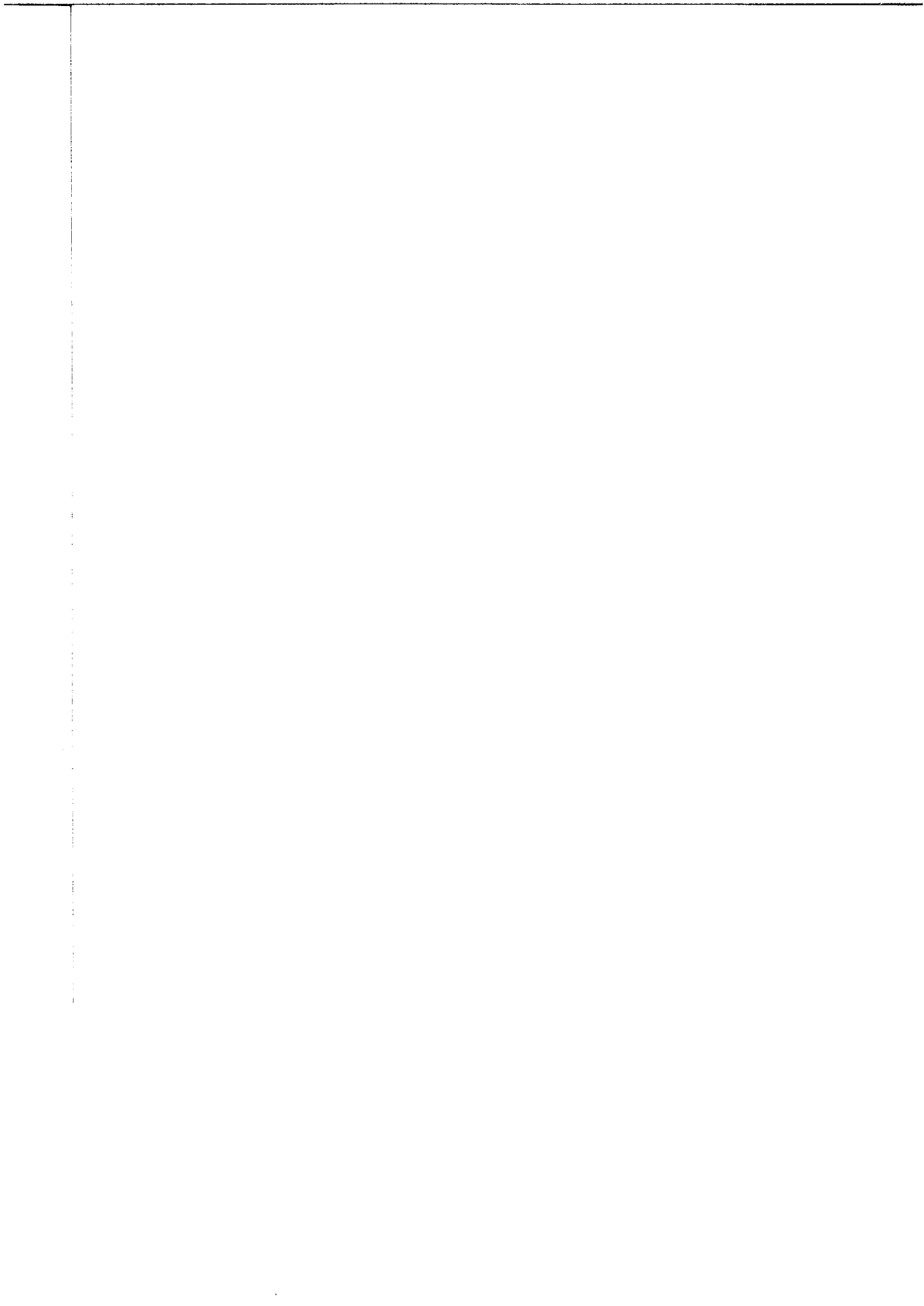

ALKOHOLITUTKIMUSSÄÄTIÖ

VUOSIKERTOMUS

2003

ALKOHOLITUTKIMUSSÄÄTIÖ

VUOSIKERTOMUS

2003

LINTULAHDENKUJA 4, 00530 HELSINKI PL. 220, 00531 HELSINKI

www.alkoholitutkimussaatio.fi

ALKOHOLITUTKIMUSSÄÄTIÖ

Hallitus 2002–2004

PUHEENJOHTAJA

Kari Lagerspetz, PROFESSORI

VARAPUHEENJOHTAJA

Klaus Helkama, PROFESSORI

JÄSENET

Jarkko Eskola, LÄÄKET. LIS.

Matti Huttunen, PROFESSORI

Janne Kivivuori, TUTKIMUSJOHTAJA

Mika Scheinin, PROFESSORI

Jussi Simppura, TILASTOJOHTAJA

Pekka Sulkunen, PROFESSORI

Jaakko Uotila, TOIMITUSJOHTAJA

Työvaliokunta 2002–2004

PUHEENJOHTAJA

Kari Lagerspetz, PROFESSORI

JÄSENET

Klaus Helkama, PROFESSORI

Mika Scheinin, PROFESSORI

Pekka Sulkunen, PROFESSORI

ASiantuntijat

Marja Holmila, TUTKIMUSPROFESSORI

Kalervo Kiiänmaa, TUTKIMUSPROFESSORI

SIHTEERI JA TUTKIMUSJOHTAJA:

Kari Poikolainen, DOSENTTI

Sisällys

Yleiskatsaus	1
Hallinto	1
Tutkimustoiminta	2
Tutkimussopimukset ja yhteistyöhankkeet	2
Apurahat	24
Varsinaiset apurahat	24
Pro gradu -palkinnot	25
Tutkimussopimusapurahat	25
Muu toiminta	27
Muu toiminta kotimaassa	27
Kansainvälinen yhteistyö	27
Talous	29
Säätiön toimintaan liittyviä julkaisuja	29

Yleiskatsaus

Alkoholitutkimussäätiön rahoittamia väitöskirjoja julkaistiin kuluneen vuoden aikana neljä ja kansainvälisen arviointimenettelyn läpikäyneitä artikkeleita 11. Lisäksi ilmestyi 26 muuta tieteellistä kirjoitusta. Jatkorahoitusta myönnettiin 14 tutkimussopimushankkeelle. Lisäksi käynnistettiin kuusi uutta sopimushanketta. Alkoholismista toipumista tutkitaan elämäntapaan liittyvänä prosessina. Päihdeongelmaisten pakkohoitoa ja sen vaihtoehtoisia hoito- ja kontrollimuotoja tutkitaan Suomessa ja Ruotsissa yli 50 vuoden aikajänteellä. Huumeiden yhteiskunnallisia haittoja tutkitaan etnografisin menetelmin. Rottakokeiden avulla tutkitaan erilaisille päihteille herkistymisen geneettistä taustaa. Rotilla tutkitaan myös opioidi-, dopamiini- ja serotoniinireseptorien kautta vaikuttavien lääkeaineiden yhteyttä alkoholin kulutukseen. Lisäksi tutkitaan näiden lääkeaineiden vaikutuksia ihmisaivoissa PET-kuvantamismenetelmää käyttäen. Eräitä alkoholin vaikutuksia elimistöön tutkitaan, jotta voitaisiin kehittää juodun alkoholin määrää kuvaavia biologisia osoittimia.

Hallinto

Säätiön hallituksen kokoonpano oli kertomusvuonna, joka oli kolmivuotiskauden toinen, seuraava: sosiaali- ja terveysministeriön nimittämät jäsenet: lääketieteen lisensiaatti *Jarkko Eskola*, professori *Mika Scheinin* ja tilastojohtaja *Jussi Simpura*; opetusministeriön nimittämät jäsenet: professori *Klaus Helkama*, professori *Matti Huttunen* ja professori *Pekka Sulkunen*; tieteellisten seurain valtuuskunnan nimeämät jäsenet: tutkimusjohtaja *Janne Kivivuori* ja professori *Kari Lagerspetz*; Alko Oy:n nimeämä jäsen: toimitusjohtaja *Jaakko Uotila*. Hallituksen puheenjohtajana on ollut *Lagerspetz* ja varapuheenjohtajana *Helkama*.

Työvaliokuntaan ovat kuuluneet hallituksen jäsenet *Helkama, Lagerspetz, Scheinin* ja *Sulkunen*. Puheenjohtajana on ollut *Lagerspetz*. Asiantuntijoina olivat tutkimusprofessori *Marja Holmila* ja tutkimusprofessori *Kalervo Kiiänmaa*. Tutkimusjohtajana ja sihteerinä toimi *Kari Poikolainen*. Tilintarkastajina olivat KHT *Yrjö Tuokko* (varalla KHT *Rauno Saarimäki*) ja KHT *Olavi Guttorm* (varalla KHT *Timo Tuokko*). Taloudenhoitajana oli *Hannu Lindroth*.

Hallitus kokoontui kaksi kertaa ja työvaliokunta kuusi kertaa.

Tutkimustoiminta

Tutkimussopimukset ja yhteistyöhankkeet

Säätiön ohjelmaan sisältyvät tutkimukset ovat kehittyneet seuraavasti:

155 *Alkoholiriippuvuuden hoidon tehostaminen naltreksonilla.*

Prekliiniset koe-eläintutkimukset ja aiemmat kliiniset lääketutkimukset ovat osoittaneet, että opioidisalpaajat vähentävät alkoholin kulutusta. Tutkimuksella pyrittiin selvittämään, voidaanko naltreksonilääkityksellä tehostaa alkoholista riippuvaisten henkilöiden hoitoa. Kyseessä oli satunnaistettu kaksoissokkona toteutettu kliininen lääketutkimus. Tutkimuslääkkeenä käytettiin suun kautta kerran vuorokaudessa otettavaa naltreksonia tai sen lumetta. Tutkittavana oli 121 alkoholiriippuvuuden diagnostiset kriteerit täyttävää henkilöä, seuranta-aika oli kahdeksan kuukautta ja hoidon vaikutuksia arvioitiin tutkimushenkilöiden alkoholinkäytön ja retkahdusten perusteella. Tutkimushenkilöt osallistuivat strukturoituun kognitiiviseen retkahduksia estävään tai raittiuteen tähtäävään supportiiviseen hoito-ohjelmaan. Tutkimus alkoi vuonna 1997 ja tutkimuksen kliininen seurantavaihe saatiin tehtyä vuoden 1999 alkuun mennessä. Tutkimuksessa todettiin kognitiivisessa terapiassa olleiden ja naltreksonia saaneiden tutkimushenkilöiden retkahtaneen merkittävästi harvemmin kuin verrokkiryhmien. Tutkimuksen keskeiset tulokset on julkaistu. Hanke on päättynyt. Tutkija: *Pekka Heinälä*, Alkoholitutkimussäätiö. Tutkimus on toteutettu yhteistyössä Kansanterveyslaitoksen mielenterveyden- ja alkoholitutkimusosaston kanssa.

156 *Päihdepalveluiden määrän ja rakenteiden vaihtelu kunnissa.*

Päihdehuoltopalveluiden järjestämisvelvoite on kunnalla. Kuntien tuottamien palveluiden kokonaismääristä ei kuitenkaan ole tietoa, sillä palvelutuotantoa on perinteisesti kuvattu yksittäisten toimipisteiden suoritämäärillä. Tutkimus liittyy organisaatiotutkimuksen ja toiminnan tutkimuksen viitekehyksiin. A-klinikkasäätiöllä tuotettiin 1990-luvulla päihdehuollon tuloksellisuusarvioinnin yhteydessä ns. Kuntaprofiilit-moniste, joka osoitti suuria (yli 20-kertaisia) eroja kuntien päihdepalvelujen tuotantomäärissä. Palvelut profiloituivat hyvin erityyppisiksi kokonaisuuksiksi. Koska makrotason tarkastelussa eroavuuksia ei kyetty selittämään, pyritään tässä tutkimuksessa vaihteluille etsimään selitystekijöitä muutamassa tyyppikunnassa. Tämänkaltaisia palveluiden strukturoitumista koskevia selvityksiä ei ole juurikaan laadittu. Asetelma ja aineisto: 1) päihdehuollon palveluiden suoritämäärät tutkimuspaikkakunnilla, 2) se päätösmateriaali, jolla palvelujärjestelmä legitimoidaan sekä 3) keskeisten päättäjien haastatteluja. Tutkimus alkoi vuonna 1995. Kuluneen vuoden aikana jatkettiin tutkimusraportin käsikirjoituksen laatimista. Raportti esitetään opinnäytetyönä, ja sen on tarkoitus valmistua vuosien 2005–2006 aikana. Kuluneen vuoden aikana tutkimuksen tematiikkaan liittyen laadittiin kaksi tilaustutkimusta (Lohjan päihdestrategia, Päihdepotilaiden hoidon kartoitus Lohjan psykiatrian tuloksyksikössä). Raportteja ei julkaistu. Näiden raporttien lisäksi kuluneen vuoden aikana tutkimustyöhön käytettiin kaksi henkilötyökuukautta. Tutkija: *Jukka Heinonen*, A-klinikkasäätiö. (jukka.heinonen@a-klinikka.fi)

162 *Bentsodiatsepiinivieroitustutkimus.*

Tutkimuksen tarkoituksena oli arvioida alkoholi- ja bentsodiatsepiiniriippuvaisille tai pelkästään bentsodiatsepiineista riippuvaisille potilaille tarkoitetun vieroitushoito-ohjelman tehoa. Koeryhmään satunnaistetut potilaat saivat strukturoidun kognitiivisen hoito-ohjelman mukaista hoitoa Kettutien A-poliklinikalla. Vertailuryhmän hoitona oli A-klinikoiden vakiintunut käytäntö. Hoitojen välillä ei havaittu eroja. Tulokset on julkaistu väitöskirjana. Hanke on päätynyt. Tutkija: *Helena Vormu*, A-klinikkasäätiö, Kettutien A-poliklinikka.

166 *Valvonnasta hallintaan.*

Tutkimuksessa käytettiin alkoholipolitiikkaa ja sitä lähellä olevia ilmiöitä kurkistusaukkona suomalaisen yhteiskunnan hallintalogiikan

muuttumiseen 1950- ja 1960-luvuilla. Lähtökohtana oli olettaa alkoholipolitiikan uudistamisen ”epäonnistumisen” 1950-luvulla ja ”onnistumisen” 1960-luvulla heijastavan laajemminkin tätä pitkää siirtymäkautta. Kertomusvuonna valmistui Hanna Kuusen väitöskirja ”Viinistä vapautta. Alkoholi, hallinta ja identiteetti 1960-luvun Suomessa”. Hanke on päättynyt. Tutkija: *Matti Peltonen*, Helsingin yliopiston yhteiskuntahistorian laitos.

168 *Suomalaisen alkoholijärjestelmän ja hyvinvointivaltion muuttunut suhde.*

Suomen julkisen hallinnon ja alkoholipolitiikan ja hallinnon välinen suhde on ollut kaksijakoinen. Alkoholiiin liittyvä julkisin varoin rahoitettu toiminta (alkoholipolitiikan ohjaama alkoholihallinto) on ollut niin merkittävää ja erityislaatuista, että alkoholiin liittyvä julkinen hallinto on usein koottu termin ”alkoholijärjestelmä” alle. Alkoholihallinto on omannut monia omaperäisiä hallinnollisia rakenteita ja käytäntöjä, joita on 1980- ja 1990-lukujen aikana mukautettu julkisen hallinnon yleiseen linjaan. Samaan aikaan alkoholipolitiikka ja -hallinto ovat historiallisesti katsoen olleet suomalaisen sosiaaliturva- ja sosiaalihuoltojärjestelmän ja sitä kautta myös hyvinvointivaltion ytimessä. Alkoholihallinnon – ja koko alkoholijärjestelmän kaksoisrooli osana suomalaista julkista hallintoa on 1980- ja 1990-lukujen aikana joutunut uudelleenarvioinnin kohteeksi. Sen erityislaatu on ohennettu ja se toimii erinomaisena esimerkkinä siitä kuinka oman historian ja voimakkaan tradition omaava hallinnonala joutuu alistumaan ja yhdenmukaistumaan kansainvälistymisen ja individualisaation paineissa. Koko suomalaisen julkishallinnon muutokset liittyvät teoreettiseen keskusteluun siitä kuinka jälkiteollista tai post-modernia yhteiskuntaa hallitaan. Teoreettisella tasolla tutkimus liittyy keskusteluun siitä, mihin suuntaan julkisen hallinnon muutostrendit ovat liikkuneet. Alkoholihallinto toimii esimerkkinä siitä, minkälaisia rajoitteita julkinen hallinto kohtaa kun se etsii vaikutusvaltansa ja vaikutusmahdollisuuksiensa rajoja kansainvälistyvässä poliittis-hallinnollisessa todellisuudessa, jossa yksilöt ja kansainväliset rakenteet eivät hyväksy kuin liberalismien periaatteille rakentuvia yhteiskunnan hallinnan tapoja. Tutkimuksen pääasiallisena kimmokkeena on ollut se kiinnostava tosiseikka, että alkoholihallinnon erityisesti ja julkisen hallinnon yleensä kehityssuunnat ovat olleet hyvin samankaltaisia. Sekä alkoholisektorilla että julkisessa hallinnossa yleensä on menty kohti liiketaloudellisiin periaattein järjestettyjä hallintomalleja ja markkinaehtoisia järjes-

telyjä sekä organisaatioiden sisäisissä että organisaatioiden välisissä suhteissa. Samaan aikaan Suomen alkoholiin liittyvä hallinnollis-poliittinen järjestelmä ja alkoholitutkimus sen rinnalla ovat etsineet identiteettiään. Tämä tutkimus on yksi tapa jäsentää toisaalta alkoholihallinnon ja toisaalta alkoholipolitiikan paikkaa ja merkitystä suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkimusasetelma on kaksivaiheinen. Ensinnäkin luodaan kronologinen kuvaus Suomen hallinto- ja alkoholipolitiikan muuttumisesta 1980- ja 1990 -lukujen aikana. Molempien policy-sektoreiden kehitystä tarkastellaan ideologisella tasolla, epistemologisella tasolla, institutioiden tasolla sekä policyjen toteutuksen tasolla. Aineistoina toimivat asiantuntijahaastattelut, asiakirja-analyysit sekä komiteamietinnöt ja muut virallisen politiikan kuvaukset. Tutkimuksen toisessa vaiheessa tarkastellaan julkista hallintoa, joka kuvattujen muutosten kautta on syntynyt. Tarkastelun kohteena on se, kuinka uuden julkisen hallinnon ideologian mukaisesti hallintoyksiköille (kunnat ja ministeriöiden alaiset virastot ja laitokset) luodaan omia identiteettejä. Nämä organisaatioidentiteetit todentuvat strategioissa ja toimintasuunnitelmissa, jotka kunkin yksikön on vallitsevan hallintoideologian mukaan luotava. Esimerkkeinä toimivat alkoholihallinnon yksiköt ja niiden suhde keskushallintoon. Keskeisiä alkoholiin liittyviä julkisen hallinnon organisaatioita ovat tässä tutkimuksessa Stakes ja Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus (STTV), jotka molemmat ovat sosiaali- ja terveysministeriön alaisia organisaatioita. Toisaalta nämä molemmat organisaatiot ohjaavat käytännön alkoholihallintoa. Stakes vastaa kuntiin kohdistuvasta informaatio-ohjauksesta. Informaatio-ohjaus on keskushallinnon tapa ohjata julkisten palveluiden tuottajia eli kuntia, kun normikontrolli on poistettu keinovalikoimasta. STTV taas vastaa alkoholin lupahallinnosta pois lukien keskioluen anniskelu- ja vähittäismyyntiluvat. Käytännöt, joilla nämä organisaatioidentiteetit luodaan, ovat samalla myös tapoja hallita organisaatioiden toimintaa. Nämä tavat ovat kehittyneet, kun julkisen hallinnon organisaatioiden ohjaaminen normiohjauksella 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa katsottiin mahdottomaksi. Samalla tavalla ohjauskeinojen kehitykseen on vaikuttanut se, että 1990-luvun alkupuolella vallalla ollut tilanne (normiohjauksen puuttuminen sekä kuntien vapaus järjestää hallintonsa ja priorisoida eri sektoreiden välillä) ja sitä seurannut julkisten palveluiden "ohjaamattomuus" tuottivat tilanteita, joissa ristiriitaiset kuntien uusien vapauksien ja niiden lakisääteisten velvoitteiden välillä koettiin kestävämmäksi. Tutkimus alkoi vuonna 1998. Loppuraportti on kirjoittamisvaiheessa. Loppuunsaat-

taminen vaatii vielä useita kuukausia kirjoittamista ja ohjausta paitsi alkoholipolitiikan ja hallintopolitiikan asiantuntijoilta, myös asiantuntijoilta, jotka tuntevat teoreettisella tasolla keskustelua liberaalin yhteiskunnan hallinnan ongelmista. Tutkija: *Mika Alavaikko*, Dia-konia-ammattikorkeakoulu, Järvenpään yksikkö.

(Mika.Alavaikko@pp.inet.fi)

169 *Aivojen histamiini ja alkoholikäyttäytyminen.*

Histamiini on dopamiinin tapaan amiini, joka hermottaa aivojen tärkeimmät keskukset. Aiemmassa hankkeessa havaittiin, että alkoholia mielellään juovien rottien aivoissa histamiinipitoisuus on kohonnut. Se liittyi myös rottien kykyyn ylläpitää motorista koordinaatiota alkoholin antamisen jälkeen. Syyt näihin ilmiöihin olivat tuntemattomia, samoin se onko vastaava ilmiö havaittavissa myös ihmisillä. Tutkimuksessa selvitetään liittyykö alkoholismiin geneettiseen taustaan ihmisillä muutoksia niissä geeneissä, jotka koodaavat histamiinia tuottavia ja hajottavia entsyymejä tai histamiinireseptoreita. Myös rotilla histamiinimetabolian geneettinen tausta on selvitettävissä. Tutkimuksessa käytetään ihmisen DNA-näytteitä, jotka ovat peräisin alkoholisteilta ja normaaleilta kontrollihenkilöiltä. Menetelmänä ovat polymeerasiketjureaktio ja sekvenointi. Rotilla määritetään histamiinia syntetisoivien entsyymien aktiivisuus, histamiinireseptorialatyypin ilmentyminen, ja pyritään sekvenoimaan mahdollisesti mutatoituneet proteiinit. Nykyinen tutkimushanke alkoi vuonna 2002. Se on edennyt hyvin, joskin yksi tutkija on hankkeesta riippumattomasta syystä muuttanut tilapäisesti ulkomaille. Tulokset ovat ihmisen H3-reseptorin ja histamiini-N-metyylitransferaasin osalta analyysivaiheessa, muilta osin tutkimus on vielä suoritus- ja analyysivaiheessa. Kuluneen vuoden aikana tutkimuksesta valmistui yksi kansainvälinen julkaisu, pidettiin yksi kotimainen ja kolme kansainvälistä esitelmää. Tutkimukseen käytettiin 18 henkilötyökuukautta. Tutkijat: *Pertti Panula* ja *Heidi Ekelund*, Helsingin yliopisto ja *Adrian Lozada*, Åbo Akademi. (pertti.panula@helsinki.fi)

170 *Raittiusliikkeen ja -aatteen hiipuminen Suomessa toisen maailmansodan jälkeen (1945–1993).*

Tutkimuksessa tarkastellaan raittiusliikkeen ja -aatteen hiipumista Suomessa toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Tutkimus kohdistuu sekä raittiusliikkeen alkoholipoliittisen vaikutusvallan vähenemiseen että paikallistason yhdistystoiminnan vaimenemiseen. Tutkimuksen tarkoituksena on raittiusliikkeen näkökulmasta analy-

soida, miten rajoittava alkoholipolitiikka mureni ja muuntui aikaisempaa epäsuoremmaksi ja hienovaraisemmaksi yksilön elämäntavan hallinnoinniksi. Yhteispohjoismaisen, vuonna 2000 päättyneen SNAPS-projektin puitteissa on vertailtu Ruotsin ja Norjan raittiusliikkeiden alkoholipoliittista painostustoimintaa. Tutkija oli kertomusvuoden muissa tehtävissä. Tutkija: *Katariina Warpenius*, Alkoholitutkimussäätiö.

171 *Alkoholiriippuvuuden, persoonallisuuden ja makeanmieltymyksen väliset yhteydet: makeanmieltymyksen ennustearvo naltreksonihoidossa.*

Koe-eläintutkimukset viittaavat siihen, että makeanmieltymyksen ja alkoholiriippuvuuden välillä saattaa olla yhteyttä. Tutkimuksen tarkoituksena on kehittää yksinkertainen, luotettava ja hyvin karakterisoitu makeanmieltymykseen ja tiettyyn luonteenlaatuun perustuva testi, jolla voidaan identifioida ne henkilöt, jotka paremmin reagoivat opioidi-antagonistilääkitykseen. Tämä seurantatutkimus alkoi 1999, makeatestit tehtiin 2000–2002 ja tulokset analysoitiin 2003. Tutkimus on raportointivaiheessa vuonna 2004. Kuluneen vuoden aikana tutkimuksesta valmistui yksi kansainvälinen julkaisu ja pidettiin yksi kansainvälinen esitelmä. Tutkijat: *Hannu Alho* ja *Esti Laaksonen*, Kansanterveyslaitos. (hannu.alho@ktl.fi)

172 *Suomen huumehoito murroksessa.*

Tutkimuksessa tarkastellaan huumeaineiden käyttäjien hoitoa Suomessa. Hankkeessa selvitetään hoitojärjestelmän nykytilaa ja seurataan sen muotoutumista. Keskeinen tutkimusongelma on huumehoidon palvelujärjestelmän organisaatio ja hoitoon liittyvä tietotaito. Tutkimusaineisto koostuu neljällä paikkakunnalla (Helsinki, Kuopio, Nokia, Turku) tehdyistä terveydenhuollon, sosiaalitoimen ja nuorisotoimen ammattihenkilöstön teemahaastatteluista sekä keväällä 2000 tehdystä kyselytutkimuksesta (N=1175). Vuonna 2001 keskityttiin aineiston analysointiin ja tutkimusraportin kirjoittamiseen. Alustavien tulosten mukaan näyttää siltä, että ammattihenkilöstön huumeisiin liittyvässä tietotaidossa on sekä paikkakuntakohtaisia että toimijatasoisia eroavuuksia. Lisäksi huumeaineisiin liittyvä koulutus on ollut suhteellisen vähäistä ja koulutusta on toivottu lisää. Työ on keskeytynyt tilapäisesti äitiysloman vuoksi. Tutkija: *Kristiina Kuussaari*, Turun yliopiston sosiologian laitos.

173 *Vapaa-ajan toiminnan edistäminen sosiaalisen tuen avulla laitoshoidossa olleiden päihdeongelmaisten keskuudessa.*

Lukuisat tutkimukset osoittavat, että sosiaalinen tuki toipumiselle on tärkeimpiä hoidon jälkeistä selviytymistä selittäviä tekijöitä. Hoidossa korostetaan myös päihdeettömien vapaa-ajan toimintojen tärkeyttä. Tämän kokeellisen tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millä tavoin laitoshoidossa olleiden päihdeongelmaisten sosiaalista tukea ja vapaa-ajan toimintaa voitaisiin parhaiten edistää. Tutkimuksessa verrattiin yksinkertaisten ohjeiden ja verkostopohjaisten tukitoimien tehoa koehenkilöiden (N=100) selviytymistä edistävinä tekijöinä. Tutkimus toteutettiin Järvenpään sosiaalisairaalassa ja se saatiin loppuun vuoden 2003 aikana. Tutkimusta haittasi useassa vaiheessa merkittävä kato, vuoden seurantaan saatiin enää vain 55 henkilöä. Molemmat ryhmät vähensivät päihdeiden kokonaiskäyttöä hoitajakson jälkeen, merkitseviä ryhmäeroja ei voitu todeta. Tukiverkoston rekrytoinnin mahdolliset hyödyt tulivat näkyviin vuoden seurannassa, jossa ilmeni, että parisuhteessa koettu sosiaalinen tuki parani merkitsevästi enemmän ($p=0.03$) koe- kuin vertailuryhmässä. Raportti tutkimuksesta on julkaistu A-klinikkasäätiön sarjassa. Hanke on päättynyt. Tutkija: *Anja Koski-Jännes*, Kuopion yliopisto.

175 *Näyttöön perustuvien alkoholiriippuvuutta koskevien hoitomuotojen satunnaistettu vertaileva tutkimus: disulfiraami, naltreksoni ja akamprosaatti alkoholiriippuvuuden hoidossa.*

On olemassa hyviä hoitoja alkoholiongelmiin, mutta vaikeutena on niiden soveltaminen käytännön työhön ja strukturoidun ohjeistuksen puute. Tarvitaan konkreettinen hoito-opas muun terapian ja lääkehoidon yhdistämiseen alkoholismien hoidossa, jotta saataisiin parhaimmat hoitotulokset. Tutkimuksella on kaksi päämäärää: 1) parantaa alkoholiriippuvuuden hoidon laatua muodostamalla kolme selkeisiin ohjeisiin perustuvaa alkoholiriippuvuuden hoitomuotoa, jotka perustuvat näyttöön ja jotka ovat sovellettavissa A-klinikka- ja terveyskeskukselle; ja 2) verrata kolmen erilaisen näyttöön perustuvan alkoholiriippuvuuden hoitokokonaisuuden tehoa alkoholiriippuvuuden hoidossa: hoitokokonaisuudet rakentuvat valvotun disulfiraami-, naltreksoni- ja akamprosaattilääkityksen ja kognitiivisen terapian ympärille. Jokaisessa lääkeryhmässä on 80 potilasta eli kokonaisuudessaan 240 potilasta. Hoito-ohjelma kestää kuusi kuukautta ja sen jälkeinen seuranta toiset kuusi kuukautta. Potilaiden satunnaistaminen tutkimukseen aloitettiin elokuussa 2000 ja se jatkuu toistaiseksi, koska potilaita on tällä hetkellä tutkimuksessa mu-

kana 231 ja tavoite on 240. Todennäköisesti satunnaistaminen saadaan päätökseen keväällä 2004 ja tutkimus vuoden päästä. Tutkija: *Esti Laaksonen*, Turun terveystoimi ja Turun yliopisto.

177 *Huumeet ja teknokulttuuri.*

Tutkimuksessa selvitetään muotihuumeiden käyttöä Helsingissä. Tutkimus keskittyy erityisesti 1990-lukuun ja ns. tekno/ravekulttuuriin, jossa ekstaasin ja amfetamiinin käyttö oli ja on yleistä. Tarkoituksena on avata suomalainen näkökulma tähän muualla Euroopassa, erityisesti Britanniassa valtavan suosion saavuttaneeseen ilmiöön ja tuottaa tietoa uusista yhteiskunnallisista ilmiöistä ja niiden luonteesta mm. terveyskysymyksistä, valistuksesta, rikollisuudesta jne. Aineistoina ovat haastattelut, internet, kyselyt ja poliisin aineistot. Tutkitaan erityisesti kulttuurin, käytön kontekstin, merkitystä uudenlaisten käyttökulttuurien muodostumisessa ja niiden erilaisissa ulottuvuuksissa. Tutkimushanke on edistynyt aikataulun mukaisesti. Teemasta on kirjoitettu yhdeksän akateemista artikkelia ja lukuisia tieteellisiä kirjoituksia. Vuoden 2003 aikana teemasta kirjoitettiin kolme artikkelia, jotka ilmestyvät vuoden 2004 aikana. Keskeisinä teemoina ovat ekstaasin käyttäjien käsitykset terveyskysymyksistä, uudenlaisten huumemarkkinoiden muodostuminen sekä huumevalistuksen uudet suuntaukset. Työ saatetaan loppuun kevään 2004 aikana. Tutkija: *Mikko Salasuo*, Alkoholitutkimussäätiö. (mikko.salasuo@helsinki.fi)

178 *Aminohappovälittäjien merkitys alkoholiriippuvuuden kehittämisessä.*

Alkoholiriippuvuuden kehittymisen uskotaan perustuvan alkoholin vahvistaviin vaikutuksiin. Koska dopaminergisten mekanismien tutkimukset ovat tuottaneet alkoholin vahvistavista vaikutuksista ristiriitaisia ja vaikeasti tulkittavia tuloksia, myös muita hermostollisia mekanismeja on syytä tutkia. GABA- ja glutamaattireseptoreiden on osoitettu olevan herkkiä alkoholille, mutta aminohappovälitteisten neuronien merkitys alkoholin vahvistavien vaikutusten kannalta on jäänyt vähälle huomiolle. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää aminohappovälitteisten, GABAergisten ja glutamatergisten, mekanismien merkitystä alkoholin vahvistavissa vaikutuksissa ja alkoholin juomisen säätelyssä. Tutkimuksessa käytetään runsaasti alkoholia juovia AA- ja vähän juovia ANA-rottakantoja. Mikrodiagnostiikan avulla selvitetään alkoholin vaikutusta GABA:n ja glutamaatin vapautumiseen ns. mielihyväradan tumakkeissa. Radan eri

komponenttien merkitystä tutkitaan selvittämällä niiden vaurioittamisen vaikutusta AA-rottien alkoholin juomisen oppimiseen ja vaikiintuneeseen juomiskäyttäytymiseen sekä ko. mekanismien manipulaation vaikutusta eläinten vapaaehtoiseen alkoholin juomiseen. Lisäksi selvitetään naltreksonin juomista vähentävän vaikutuksen hermostollista perustaa. Tutkijat: *Päivi Tuomainen* ja *Meri Koistinen*, Kansanterveyslaitos.

179 *Vapaus ei sopinutkaan suomalaisille.*

1990-luvulla alkoholipoliittista järjestelmää liberalisoitiin. Alkoholipolitiikan vapauttaminen johti julkisen tilan politisoitumiseen järjestys- ja turvallisuusongelmaksi. Ilmiö käsitteellistetään soveltamalla semioottisen sosiologian teoriaperinnettä. 1990-luvun alkoholipoliittisesta lehdistökirjoittelusta ei ole olemassa kartoittavaa ja pitkäjänteistä analyysiä. Tässä tutkimuksessa kysyttiin, miten lehdistö osallistui vuosina 1993–2000 alkoholipolitiikan määrittelykamppailuihin ja uudelleen suuntaamiseen. Tutkimusaineistona käytettiin kuuden eri lehden alkoholipoliittisia pääkirjoituksia vuosilta 1993–2000. Pääkirjoituksia analysoitiin pysäytettyinä kertomuksina. Tutkimus alkoi vuonna 2000 ja päättyi kuluvana vuonna. Kuluneen vuoden aikana tutkimuksesta valmistui yhdeksän kotimaista ja kolme kansainvälistä julkaisua ja pidettiin yksi kansainvälinen esitelmä. Tutkimustyöhön käytettiin kolme henkilötyökuukautta. Tutkimustyön loppuraportointi on valmis ja hanke päättynyt. Tutkija: *Jukka Törrönen*, Alkoholitutkimussäätiö. (jukka.torronen@stakes.fi)

180 *Alkoholin riskikuluttajien farmakologinen mini-interventio: alkoholinkulutuksen vähentäminen naltreksonilla ja mini-interventiolla.*

Mini-interventio ja naltreksonihoito ovat tutkimuksissa osoittautuneet tehokkaiksi keinoiksi vähentää alkoholinkulutusta, niiden yhdistämisestä ei ole tutkittua tietoa. Tutkimuksen tavoitteena on vähentää suurkuluttajien alkoholinkäyttöä ja siten ehkäistä ennalta alkoholin suurkulutuksesta aiheutuvia sairauksia ja haittoja. Tutkimus toteutetaan lumekontrolloituna satunnaistettuna kliinisenä lääkeainetutkimuksena, jossa verrataan kolmen erilaisen naltreksoniannoksen tehoa yhdistettynä mini-interventioon. Tutkimuksessa selvitetään, eroavatko hoitoryhmät toisistaan seuraavissa asioissa: käytetty alkoholimäärä, retkahdukset, hoidossa pysyminen, subjektiivisesti koettu hyvinvointi, muutokset henkilöiden toiminnallisessa tasossa ja alkoholinkulutusta osoittavissa laboratoriotuloksissa. Tutkimukseen osallistuu yhteensä 160 vapaaehtoista miestä

tai naista. Tutkimus tehdään monikeskustutkimuksena ja siihen osallistuvat rekrytoidaan työterveyshuollon asiakkaista. Tutkimus alkoi vuonna 2000 ja potilaiden rekrytoiminen on tarkoitus saada loppuun keväällä 2004. Tutkittavien saaminen mukaan on osoittautunut arvioitua vaikeammaksi, työterveyshuollon asiakkaat eivät ole kovin halukkaita osallistumaan tutkimukseen, jossa käsitellään alkoholiongelmaa. Tutkimus jatkuu ja tavoitteena on tehdä loppuraportti vuonna 2006. Tutkija: *Hannu Alho*, Kansanterveyslaitos. (hannu.alho@ktl.fi)

181 *Huumeiden käyttäjien alakulttuurit Virossa.*

Lähtökohtana on oletus siitä, että tärkeimmät huumeiden käyttöä määräävät tekijät ovat sosiaalisia: huumeekulttuuri ja kontrollijärjestelmä. Tavoitteena on vertailla neljää eri aineita käyttävää ryhmää. Aineet ovat heroiini, amfetamiini, kokaiini ja kannabis. Ryhmän arvojen ja normien oletetaan määräävän aineen käyttöä. Menetelmänä on kvalitatiivinen haastattelu ja osallistuva havainnointi. Tutkittavat ilmiöt ovat: sosiaalistuminen alaryhmään, huumeille annetut merkitykset ja riippuvuuden kehittyminen. Lisäksi tarkoitus on löytää kulttuurisia olosuhteita, joissa "stepping stones" -teoria toimii. Edellisen vuoden aikana haastateltiin seitsemän kannabiksen, kahdeksan heroiinin ja 12 amfetamiinin käyttäjää ja kuluneen vuoden aikana uusia haastatteluja tehtiin 10. Raporttikäsikirjoituksia valmistui kolme. Nimet ovat "Global or local club culture? – Comparison between Estonian and Finnish recreational drug scene", "Changing circles. How recreational drug users become the problem users" ja "Loosing control or taking control? Heroin users in Estonia". Tutkija: *Airi-Alina Allaste*, Alkoholitutkimussäätiö.

182 *Retkahtamisen neurobiologinen perusta.*

Päihdehakuisuus ja toistuvat retkahtamiset, relapsit, ovat tyypillisiä päihderiippuvuudelle. Stressi, päihteelle altistuminen ja päihteen käyttöön yhdistyneet ehdollistuneet ärsykkeet voivat aiheuttaa retkahtamisen kauankin päihteen käytön ja fyysisten vieroitusoireiden loputtua. Retkahtamisen farmakologisten ehkäisymenetelmien kehittäminen edellyttää ilmiön neurobiologian ymmärtämistä. Tutkimuksessa selvitetään glutamatergisen hermovälityksen merkitystä ehdollistuneiden ärsykkeiden laukaisemassa retkahtamisessa, joka liittyy suonenisäisen kokaiinin ja amfetamiinin käyttöön sekä alkoholin juomiseen. Erityisesti pyritään selvittämään, pystytäänkö retkahtamisalttiutta vähentämään glutamaattireseptorien salpaamisella.

Tutkimuksessa käytettävissä eläinmalleissa rotat opetetaan ensin annostelemaan itselleen kokaiinia tai alkoholia koehäkissä olevaa vipua painamalla. Samalla päihteen saatavuuteen yhdistetään aistiärsykeitä (valo- tai äänimerkki tai tuoksu). Opetusta seuraavan ekstinktiivivaiheen aikana päihdettä ei ole saatavilla eikä koehäkissä ole aistiärsykeitä. Tällöin vivun painaminen vähitellen lakkaa. Retkahtamistestissä päihdettä ei ole saatavilla, mutta rotat altistetaan päihteeseen yhdistyneille aistiärsykeille, jolloin vivun painaminen alkaa uudelleen. Vivunpainallusten määrä retkahtamistestissä mittaa retkahtamisalttiutta ja päihdehakuisuutta. Tutkimus alkoi vuonna 2001. Kokaiinin itseannostelun ja alkoholin juomisen retkahtamismalleissa on selvitetty useiden ionotrooppisten glutamaattireseptoriantagonistien vaikutuksia rottien päihdehakuiseen käyttäytymiseen. Tällä hetkellä selvitetään metabotrooppisten glutamaattireseptoreiden osuutta. Tutkimuksen kokeellinen osuus valmistuu vuonna 2005. Tähänastiset tulokset viittaavat siihen, että glutamaterginen hermovälitys säätelee päihdehakuista käyttäytymistä. Ionotrooppisten glutamaattireseptoriantagonistien vaikutus näyttää riippuvan reseptorityypistä sekä sitoutumiskohdasta reseptorissa. Rottien retkahtamisalttiutta pystyttiin vähentämään NMDA-reseptorin glysiinikohtaan sekä AMPA-reseptoreihin sitoutuvilla antagonisteilla. Myös metabotrooppiset glutamaattireseptorit näyttävät säätelevän päihdehakuisuutta. Kuluneen vuoden aikana tutkimuksesta pidettiin neljä kansainvälistä esitelmää. Lisäksi laadittiin kaksi kirjjoitusta, jotka julkaistaan vuonna 2004. Tutkija: *Pia Bäckström*, Kansanterveyslaitos. (pia.backstrom@ktl.fi)

183 *Aivojen välittäjäainereseptorit alkoholi- ja huumeriippuvuuden uusissa malleissa.*

Neurobiologisella tasolla alkoholin ja huumeiden vaikutuskohdat tunnetaan jo kohtalaisesti. Vaikutuskohtien perusteella voidaan ymmärtää aineiden akuutit vaikutukset, mutta pitkäaikaisvaikutusten ja hermostollisen mukautumisen mekanismit ovat jääneet edelleen epäselviksi. Välittäjäaineiden reseptorien mukautuminen kroonisessa asetelmassa voi selittää riippuvuuden ja toleranssin mekanismeja ja auttaa kehittämään uusia lääkkeellisiä hoitokeinoja. Uudet koemallit, kuten poistogeeniset ja transgeeniset hiiret, antavat uudenlaisen mahdollisuuden tutkia sellaisten reseptoreiden ja vaikutuskohtien merkitystä, joille ei ole olemassa selektiivisiä lääkeaineantagonisteja. Tämän projektin päätarkoituksena on selvittää ns. AMPA-tyyppin glutamaattireseptoreiden alayksiköiden roolia huu-

meiden akuuteissa vaikutuksissa ja mukautumisessa niiden vaikutuksiin kroonisessa tilanteessa. Työssä käytetään eläimille, neurofarmakologisia menetelmiä, aivoleikkeiden sähköfysiologiaa ja biokemiallisia menetelmiä. Projekti alkoi glutamaattireseptoreiden adaptaation osalta vuonna 2001. Nyt ollaan pääsemässä AMPA-reseptoreiden alayksiköiden tarkempiin neurokemiallisiin määräytyksiin ja toisaalta alkoholin vaikutuksiin AMPA-reseptoreiden nopeassa mukautumisessa, desensitoinimisessa, sähköfysiologiaa hyväksi käyttäen. Projektia on hidastanut siirtyminen Turun yliopistosta Helsingin yliopistoon. Projekti on vielä kokonaisuudessaan alkuvaiheessa, ja tulee jatkumaan vielä ainakin vuoteen 2007. Siinä vaiheessa tulisi olla tarkka käsitys AMPA-reseptoreiden yleisestä merkityksestä huumeadaptatiossa ja alkoholin vaikutusmekanismista näiden reseptorien estossa. Etanolin vaikutus AMPA-tyyppin glutamaattireseptoreihin välittyä desensitoinimisen nopeutumisenä, mikä on uudenlainen alkoholin vaikutusmekanismi inokanavissa. Tämä mekanismi sai tukea myös pistemutatoiduilla rekombinanttireseptoreilla tehdyissä kokeissa. GluR-A -poistogeenisen hiirikannan yleinen käyttäytymisprofiilin selvittäminen toi mielenkiintoisen tuloksen: nämä hiiret eivät ole ollenkaan aggressiivisia toisiaan kohtaan. Vähäisen aggression mekanismeja ja liittymistä vähäiseen huume-toleranssiin selvitetään parhaillaan. Kuluneen vuoden aikana valmistui yksi julkaisu ja kaksi väitöskirjaa: Tutkijat: Projektissa on väitöskirjatutkijoina proviisori *Teemu Aitta-aho* ja filosofian maisteri *Tommi Möykkynen*. Projektia johtaa professori *Esa Korpi*. Työ tehdään Helsingin yliopiston biolääketieteen laitoksella Helsingissä.

184 Alkoholi ja naiset Suomessa 1917–1987.

Tutkimushankkeen tarkoituksena on avata 1900-luvun suomalaisten alkoholiolojen historia naisten näkökulmasta. Hankkeessa keskitytään neljään jaksoon, jotka kattavat kiinnostavimmat vaiheet ja murroskohdat. Tutkimuksen tarkoitus on luoda edellytyksiä täydellisemmän kokonaiskuvan saamiselle suomalaisesta alkoholikulttuurista ja -historiasta. Naisia ei tarkastella yhtenäisenä ryhmänä, vaan yhteiskunnalliset hierarkiat otetaan huomioon. Naisten kohdalla on erityisen tärkeätä nähdä alkoholissa ja raittiudessa muitakin aspekteja kuin kulutus ja sen aiheuttamat haitat. Tämän näkökulman tärkeyttä korostaa se, että alkoholin kulutus oli Suomessa poikkeuksellisen vähäistä 1969 lakimuutokseen saakka. Tutkimushanke alkoi 2002 ja on parhaillaan käynnissä. Tutkijat *Matti Peltonen*, *Aija Kaartinen* ja *Hanna Kuusi*, Helsingin yliopiston yhteiskuntahistorian laitos.

185 *Toistuvasti rattijuopumuksesta tuomittujen henkilöiden kokemukset rattijuopumuksesta.*

Tutkimuksen taustana on lakimuutos, jonka mukaan toistuvasti tuomittu henkilö voi valita ohjantakeskusteluja osaksi yhdyskuntapalveluaan. Keskusteluhoidon näkökulmasta merkittäväksi kysymykseksi nousee hoitoon hakeutuneiden toimijuustunnon mahdolliset ongelmat. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää kuinka rattijuopot rakentavat toimijuustuntoaan kertoessaan rattijuopumuksistaan. Tutkimusaineisto muodostuu 30 rattijuopumuksesta tuomitun henkilön tutkimus- ja hoitajaksosta, jonka he ovat vapaaehtoisesti valinneet osaksi yhdyskuntapalvelurangaistustaan. Hoitajaksot on videotallennettu ja saatettu tekstimuotoon. Tutkimuksen teoreettinen ja metodinen lähestymistapa on narratiivinen. Tutkimustyötä tehtiin täysipäiväisesti vuoden 2002 ajan. Vuonna 2003 tutkimustyöhön käytettiin kuusi henkilötyökuukautta. Kuluneen vuoden aikana tutkimuksesta valmistui yksi kansainvälinen julkaisu. Tutkimustyön raportointi jatkuu. Tutkija: *Minna-Leena Pulkkinen*, Jyväskylän yliopiston psykologian laitos.

186 *Muuttuuko minä? Tutkimus päihderiippuvuudesta toipuvan asiakkaan muutosprosessista.*

Muutosprosessi päihderiippuvuudesta toipuessa on yksilöllinen ja moniulotteinen tapahtuma. Muutosprosessista on kehitetty erilaisia malleja (mm. Prochaska 1994, DeLeon 1994). Tässä tutkimuksessa keskeisenä käsitteenä on minäkuvan muutos toipumisprosessin aikana. Minäkuvan muutoksen analyysissa peilataan aineistossa esiin tulevia ilmiöitä toipumista kuvaaviin malleihin. Teoreettisena viitekehystenä minäkuvan määrittelyssä on Rom Harrén psykologisen avaruuden malli. Tutkimuksen tavoitteena on kuvata ja analysoida yhteisöllisessä laitostuntoutuksessa olleiden kokemusta omasta toipumisestaan ja minäkuvan muutoksesta. Toipuminen on suuri elämänmuutos, joka muuttaa myös ihmisen suhtautumista omaan itseensä ja uskomuksia omasta itsestään. Minäkuvan muutoksen esiin nostaminen on tärkeää, koska minäkuva on ihmisen toiminnan taustalla oleva uskomusjärjestelmä omista resursseista ja mahdollisuuksista. Tutkimusaineistona ovat haastattelut. Vuoden mittaisessa yhteisöllisyyteen perustuvassa laitostuntoutuksessa olleita on teemahaastateltu kuntoutuksen alussa ja lopussa. Haastateltavia on 11 ja näistä on haastateltu yhdeksän vielä kolmannen kerran noin 1–2 vuotta kuntoutukselta lähdön jälkeen. Tämä haastattelu on tehty narratiivisella haastattelumenetelmällä. Haastattelut

analysoidaan laadullisesti ja analyysissa tarkastellaan puheen sisällön ja laadun muutosta. Tutkimus alkoi vuonna 1999, haastattelut tehtiin vuosina 2000–2003 ja kahden ensimmäisen haastattelun aineisto on analysoitu teemojen vanhemmuus, yhteisöllisyys ja oman itsen muutoksen kautta. Kaksi ensimmäistä haastattelua analysoidaan vielä 12 askeleen ohjelma -teeman kautta. Kolmannen haastattelukierroksen aineisto on vielä analysoimatta ja tarkoitus on analyysissa keskittyä narratiiviseen analyysiin eli tarkastella millaisia tarinoita toipumisprosessista kerrotaan. Teoreettista osaa on myös kehitetty ja kirjoitettu koko ajan. Aineistona on lisäksi käytettävissä haastateltavien kullakin haastattelukerralla tekemät itsearviointit Markku Ojasen kehittämän arviointilomakkeen pohjalta. Tällä hetkellä näitä arvioita ei ole analyysissa käytetty, koska niiden tekeminen perustuu erilaiseen ihmiskuvaan kuin nyt tehty analyysi. Itsearviointien hyödyntäminen täytyy arvioida uudelleen tutkimuksen loppuvaiheessa. Tavoitteena on saada vuoden 2004 aikana analyysit tehtyä ja tutkimuksen loppuun kirjoittaminen mahdollisimman pitkälle. Tutkija: *Arja Ruisniemi*. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. (arja.ruisniemi@uta.fi)

187 *Psykedeelinen huumeiden käyttö ja käyttäjän elämäkatsomus.*

Tutkimuksessa selvitetään huumeiden (lähinnä hallusinogeenisten aineiden) psykedeelistä käyttöä, jossa käytön motiiveissa painottuvat pelkkää hauskanpitoa ja rentoutumista korkeammat tavoitteet, kuten pyrkimykset tajunnan avartamiseen, itsetuntemuksen lisäämiseen, itsensä kehittämiseen, etsintään ja kokemusten syventämiseen eli todellisuuden toisenlaiseen tarkasteluun. Käyttäjien suhtautuminen omaan huumeiden käyttöön on vakavahenkistä ja sillä voidaan nähdä olevan laajempia elämäkatsomuksellisia ulottuvuuksia käyttäjän elämässä. Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella maailmankuvatutkimuksen avulla psykedeelisen huumeiden käytön ideologiaa ja käyttäjän elämää, arvomaailmaa ja asenteita 2000-luvun Suomessa. Tutkimuksessa etsitään vastauksia mm. seuraaviin kysymyksiin. Miten psykedeelinen kokemus muuttaa kokijaa ja hänen maailman- ja elämäkatsomustaan? Millainen tämä muutos on? Miksi tämä muutos tapahtuu? Tutkimuksen tavoitteena on kvalitatiivisin kenttätyömenetelmin tuottaa tietoa psykedeelistä huumeiden käytöstä. Tutkimusaineisto koostuu kirjallisuuden lisäksi käyttäjähaastatteluista ja haastateltavien omista kirjoituksista. Tutkimuksessa painotetaan kulttuuritutkimuksen näkökulmaa huumausainekysymykseen. Analyysin mukaan psykedeelisten huu-

meiden käyttäjät voidaan luokitella kolmeen erilaiseen ryhmään: 1) tiedemiestyypit, joilla on vahva luonnontieteellinen maailmankuva, 2) psykoterapeuttityypit, joille oman itsen terapeutin tarkastelu ja tutkiskelu on tärkeää ja 3) elämäntapa(hippi)tyypit, jotka ovat kiinnostuneita muun muassa ekologisista kysymyksistä, meditaatiosta ja muista henkisyyteen liittyvistä asioista. Näyttää siltä, ettei psykedelisellä huumeiden käytöllä ole samanlaista yhteiskuntavastaisuuden merkitystä kuin sillä oli 1960-luvun hippiliikkeessä. Tutkimustyöhön käytettiin 12 henkilötyökuukautta. Loppuraportti on käsikirjoitusvaiheessa. Tutkija: *Sari Sjöberg*, Åbo Akademin uskontotieteen laitos. (sari.sjoberg@abo.fi)

188 *Julkijuomisiongelmat, moraalisäätely ja uudet sosiaali- ja kontrollipoliittiset ohjelmat.*

1990-luvun lopulla julkijuominen politisoitui järjestys- ja turvallisuusongelmaksi. Tutkimuksessa jäsennettiin kuinka julkijuomisiongelmaa ryhdyttiin säätelämään mediassa, lainsäädännössä, poliisitoiminnassa ja viranomaisten yhteistyönä. Tutkimuksessa sovellettiin kriminologiaa teoriaa. Tutkimuskohteina olivat Helsinki, Lappeenranta ja Tampere. Aineistoina käytettiin erilaisia asiakirjoja, viranomaisjulkaisuja, oppikirjoja, media-aineistoja ja haastatteluja. Aineistoa analysoitiin moraalisäätelynä kiinnittämällä huomiota niihin luokittelutapoihin, säätelytekniikoihin ja toimija-asetelmiin, joiden varassa ongelmallista käyttäytymistä hallinnoidaan. Tutkimus alkoi vuonna 2000 ja päättyi kuluvana vuonna. Kuluneen vuoden aikana tutkimuksesta valmistui yhdeksän kotimaista ja kolme kansainvälistä julkaisua ja pidettiin yksi kotimainen esitelmä. Tutkimustyöhön käytettiin kolme henkilötyökuukautta. Hanke on päättynyt. Tutkijat: *Jukka Törrönen* ja *Seppo Soine-Rajanummi*, Alkoholitutkimussäätiö. (jukka.torronen@stakes.fi)

189 *Alkoholi- ja huumeriippuvuuden hermostollinen perusta.*

Herkistyminen on aivoissa tapahtuva päihdehakuista käyttäytymistä ja siten alkoholin ja huumeiden väärinkäytön syntymistä sekä käyttöön uudelleen retkahtamista edistävä pitkäkestoinen ilmiö. Se kehittyi esimerkiksi toistuvan alkoholinkäytön seurauksena voimistaen muun muassa alkoholin palkitsevia vaikutuksia. Selvittämällä alkoholin ja huumeiden käyttöön liittyvien keskushermostollisten mekanismien toimintaa voidaan edistää tehokkaiden hoitomuotojen kehittämistä ja selvittää päihdeiden väärinkäytölle altistavien tai

sen syntyä estävien perinnöllisten taipumusten merkitystä. Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää herkistymisen vaikutusta alkoholinkäyttöön altistavana tapahtumana ja sen taustalla olevia neurokemiallisia mekanismeja. Keskeisenä tutkimusvälineenä käytetään alkoholia suosivia AA- ja sitä välttäviä ANA-rottakantoja. Alkoholinkulutuksen lisäksi nämä rottakannat eroavat toisistaan myös siinä miten akuutisti ja toistuvasti annetut opiaattit vaikuttavat. Nämä erot kantojen välillä tarjoavat hyvän lähtökohdan opiaateille herkistymisen taustalla olevien keskushermostollisten muutosten selvittämiseksi. Niiden avulla on mahdollista tutkia myös aivojen opiaattijärjestelmän erojen merkitystä kantojen välistä juomiseroa selittävinä tekijöinä. Tutkimuksissa käytetään useita menetelmiä, alkaen käyttäytymistutkimuksista ja päätyen neurokemiallisiin analyyseihin ja molekyylibiologisiin tekniikoihin. Käyttäytymistutkimusten osalta kokeet on pääosin tehty. Herkistymisen neurokemian tutkimiseen siirrytään heti kun edellisten töiden tulokset ovat riittävät kansainvälisten julkaisujen kirjoittamiseen. Tutkimustyön arvioidaan kaikkiaan kestävän vuoteen 2006. Tehdyissä tutkimuksissa havaittiin AA-rottien herkistyvän ANA-rottia voimakkaammin morfiinin vaikutuksille toistuvien injektioiden jälkeen. Lisäksi havaittiin voimakaimman herkistymisen syntyvän, kun toistuvat injektiot annettiin joka toinen päivä kroonisen annostelun sijaan. Mikään käsittely ei kuitenkaan vaikuttanut merkittävästi alkoholin juomiseen herkistymisestä huolimatta. Sen sijaan akuutisti annettu morfiini laski alkoholin kulutusta ja alkoholi-altistus näytti myös inhihoivan herkistymisen ilmentymistä. Kuluneen vuoden aikana tutkimuksesta valmistui yksi kansainvälinen julkaisu ja siitä pidettiin kaksi kansainvälistä esitelmaa. Tutkija: *Sami Ojanen*, Kansanterveyslaitos. (sami.ojanen@ktl.fi)

190 *Haittojen vähentäminen ja matala kynnyks suomalaisessa huume-hoidossa. Etnografinen kuvaus suonensisäisten huumeiden käyttäjien terveysneuvonnasta.*

Terveysneuvontapisteet ovat suomalaisen huume-hoidon erityis-palveluja, jotka on suunnattu erityisesti suonensisäisesti huumeita käyttäville. Tässä tutkimuksessa terveysneuvontapisteiden toimintaa havainnoidaan ja seurataan lähietäisyydeltä, ja selvitetään, mitä terveysneuvontatyö on jokapäiväisen toiminnan tasolla. Tutkimus kohdistuu terveysneuvonnan kokonaisuuteen sosiaalisena instituutiona. Jokapäiväisen toiminnan kuvauksen ja tutkimuksen rinnalle tutkimuksessa nostetaan terveysneuvonnan viralliset päämäärät

osana haittojen vähentämistä edustavaa huumausainepolitiikkaa ja matalan kynnyksen hoitoideologiaa. Tarkoituksena on selvittää, miten nämä poliittiset päämäärät ja ideologiset lähtökohdat näkyvät käytännön hoitotyössä ja asiakkaiden ja työntekijöiden käsityksissä. Tutkimus on etnografinen tapaustutkimus yhdestä Suomessa toimivasta terveysneuvontapisteestä. Aineistoa kerätään havainnoimalla toimintaa paikan päällä, haastattelemalla toiminnan ymmärtämisen kannalta relevantteja toimijoita, asiakkaita, työntekijöitä ja muita ns. avaininformantteja, sekä keräämällä erilaista terveysneuvontaa koskevaa dokumenttimateriaalia, oppaita, lehtisiä yms. Hanke alkoi huhtikuussa 2003. Ensimmäisenä tutkimusvuonna pidettiin kolme esitelmää. Vuonna 2004 hankkeessa on tauko äitiysloman vuoksi. Tutkija: *Riikka Perälä*, Alkoholitutkimussäätiö.

191 *Alkoholin muuntamat fosfolipidit alkoholisairauksien aiheuttajana ja ateroskleroosin estäjänä.*

Alkoholin (etanolin) läsnäollessa elimistössä runsaimmin esiintyvä fosfolipidi, fosfatidyylkoliini, muuntuu normaalin hajoamistuotteen, fosfatidihapon sijasta fosfatidyylieetanoliksi, jota on alkoholin käytön jälkeen muun muassa solukalvoilla ja HDL-lipoproteiineissa. Fosfatidyylieetanolin tiedetään vaikuttavan solusignaalointiin niissä soluissa, joissa se syntyy, muuttamalla proteiinien fosforylaatiota ja vaikuttamalla vesikkelien kuljetukseen. Fosfatidyylieetanoli säilyy elimistössä jopa useita viikkoja sen muodostumisen jälkeen, mikä tekee siitä merkittävän signaalimolekyylin alkoholin solubiologisten vaikutusten välittäjänä. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää mekanismeja, joilla kohtuullinen alkoholinkäyttö suojaa valtimoiden kovettumistaudilta ja toisaalta selvittää muuntuneiden fosfolipidien osuutta liiallisen alkoholinkäytön aiheuttamissa maksa-, sydän ja haimavaurioissa. Verenkierron solut ja muut alkoholin vaikutukselle altistuvat solut tuottavat fosfatidyylieetanolia. Fosfatidyylieetanoli siirtyy soluista verenkierron lipoproteiineihin, erityisesti HDL-hiukkasiin. Muuntuneet hiukkaset vaikuttavat verisuonten seinämän endoteelisoluihin ja muihin elimistön soluihin eri tavalla kuin normaalit HDL-hiukkaset. Tällä tutkimuksella pyritään selvittämään solutason mekanismeja lipoproteiinivälitteisessä solusignaaloinnissa sekä alkoholin haitallisten että positiivisten vaikutusten selittäjänä. Tutkimusta varten on kerätty potilasaineisto, joka koostuu alkoholin suurkuluttajista, kohtuukäyttäjistä ja täysraittiista henkilöistä. Heidän plasmastaan on eristetty lipoproteiinipartikkeleita, joiden rakennetta on tutkittu kemiallisten ja biofysikaalisten menetelmien avulla.

Lipoproteiinien vaikutusta verisuonten endoteelisolujen toimintaan on tutkittu soluviljelymallin avulla. Potilasaineistoa kerätään fosfatidylylietanolin osuuden selvittämiseksi maksa- ja haimasairauksien synnyssä. Tutkimus aloitettiin vuonna 2003. Tutkimuksen aihepiiri nivoutuu kiinteästi tutkimusryhmän aikaisempiin tutkimuksiin alkoholitutkimuksen ja lipoproteiiniaineenvaihdunnan alalla. Tutkimuksella on saatu lisätietoa etanolin vaikutusten reaktioreiteistä solujen viestijärjestelmissä. Tutkimusta on kuluneen vuoden aikana kohdennettu signaalijärjestelmien keskeisiin proteiineihin ja niiden tasoissa ja ominaisuuksissa tapahtuneisiin muutoksiin. Tutkimuksen odotetaan valmistuvan vuoden 2005 loppuun mennessä. Kuluneen vuoden aikana tutkimuksesta on pidetty kaksi kansallista esitelmää, yksi kansainvälinen esitelmä, laadittu yksi artikkeli ja yksi pro gradu -työ. Tutkijat: *Markku Savolainen, Antti Nissinen ja tutkimusryhmä*, Oulun yliopiston sisätautien klinikka. (markku.savolainen@oulu.fi)

192 *Ravintola, sosiaalinen kontrolli ja nuorten aikuisten juomiskulttuurit.*

Ravintolat ovat keskeisiä juomatapojen, sosiaalisuuden ja yhteisöllisten siteiden näyttämöitä ja tarjoavat tiheän areenan tutkia juomista säätelevien arvojen, kontrollimuotojen ja mekanismien nykytilaa. Tutkimuksessa tutkitaan alkoholin käytön epävirallista kulttuurista säätelevä ravintolan kontekstissa. Erityisesti tutkitaan nuorten aikuisten juomatapoja ja ravintolassa käyntiä. Juomatavat ymmärretään sosiaalista toimintaa jäsentävinä kulttuurisina malleina. Tutkimuksessa sovelletaan semioottisen sosiologian teoriaperinnettä. Tutkimusaineistoina käytetään päiväkirjoja, ryhmähaastatteluja, etnografista materiaalia ja erityyppisiä ravintolaelämää käsitteleviä ja taustoittavia media-aineistoja ja viranomaisasiakirjoja. Aineistoa analysoidaan semioottisin välinein. Tutkimus alkoi 2003. Tutkimuksen oletetaan valmistuvan vuoden 2005 lopussa. Kuluneen vuoden aikana tutkimuksesta valmistui yksi kansainvälinen esitelmä. Tutkimustyöhön käytettiin yhdeksän henkilötyökuukautta. Tutkija: *Jukka Törrönen*, Alkoholitutkimussäätiö. (jukka.torronen@stakes.fi)

193 *Transkriptiotekijä Δ FosB:n merkitys päihderiippuvuudessa.*

Päihderiippuvuuden pysyvyyden takia on ajateltu, että aivoissa tapahtuvat muutokset johtuvat ainakin osittain pitkäaikaisista muutoksista geenien ilmentymisessä. Geenien ilmentymistä säätelevät mm. erilaiset transkriptiotekijät ja yksi tällainen geeninsäätelytekijä

on Δ FosB. Sen on arveltu osallistuvan riippuvuutta aiheuttavien aineiden aivoissa aiheuttamiin pitkäkestoisiin muutoksiin, kuten keskiaivojen dopamiinijärjestelmän herkistymiseen, jonka ilmiön yhteydestä addiktion kehittymiseen on todisteita. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää alkoholia vapaaehtoisesti juovien AA- ja alkoholia välttävien ANA-rottien eroavaisuuksia geeninsäätelytekijä Δ FosB:n ilmentymisessä. Selvitetään kokaiinin, morfiinin, nikotiinin sekä amfetamiinin aiheuttamaa Δ FosB:n ilmentymistä AA- ja ANA-rottien aivojen dopaminergisillä alueilla. Vertaamalla näitä eri mekanismeilla vaikuttavia päihdeaineita pyritään selvittämään, mitkä järjestelmät dopamiinijärjestelmän lisäksi ovat tärkeitä herkistymisilmiön synnylle. Lisäksi aiotaan tutkia näiden aineiden mielihyvää aiheuttavien vaikutuksien eroja AA- ja ANA-rotissa, jotta voitaisiin verrata miten huumausaineiden vaikutukset Δ FosB:n ilmentymiseen korreloivat addiktioon liittyvään käyttäytymiseen. Mahdolliset erot Δ FosB:n ilmentymisessä riippuvuuden synnyn kannalta tärkeillä aivoalueilla voisivat ainakin osittain selittää tutkittavien rottakantojen erilaisen alkoholinkulutuksen perinnöllisiä eroja ja siten luoda pohjaa alkoholismiin lääkehoidolle. Tutkijat: *Liisa Ahtee, Helena Gäddnäs, Kristiina Marttila ja Petteri Piepponen*, Helsingin yliopiston farmasian laitos.

194 *Alkoholinjuomisen ja alkoholismien farmakologiset mekanismit.*

Alkoholin tiedetään vaikuttavan aivoissa laajasti ja varsin epäspesifillä tavalla, mutta tiettyjen aivojen rakenteiden ja välittäjäainejärjestelmien on osoitettu välittävän alkoholin vaikutuksia. Aivojen dopamiini-, serotoniini- sekä opioidijärjestelmien uskotaan olevan keskeisiä tekijöitä alkoholin vaikutusten välittymisessä ja alkoholismien kehittämisessä. Tavoitteena on selvittää opioidi-, dopamiini- ja serotoniinireseptoreihin vaikuttavien lääkeaineiden vaikutuksia AA-rottien alkoholinjuomiseen sekä muihinkin toimintoihin ja käyttäytymiseen. PET-kuvantamismenetelmää käyttämällä aiotaan tutkia alkoholin ja edellä esitettyihin välittäjäainejärjestelmiin vaikuttavien lääkeaineiden vaikutuksia ihmisäivoissa *in vivo*. Tutkimuksia varten rekrytoidaan sekä alkoholisteja että terveitä tutkittavia. Merkkiaineina käytetään [11C]kafentaniilia sekä [11C]raklopridia. Tutkija: *Kimmo Ingman*, Turun yliopiston biolääketieteen laitos.

195 *Tie toipumiseen – Tutkimus alkoholismista selviytyneiden päihdeongelman kehittymisestä, ongelma-ajasta ja toipumisreiteistä.*

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää alkoholismista selviytynei-

den ihmisten toipumisreittejä sekä löytää syitä eri reitteihin hakeutumiselle. Tutkimuksessa pyritään eri reittien erojen ja yhtäläisyyksien kuvaukseen. Näkökulmana on tutkittavan kokemus toipumisestaan, siitä miten hän kokee päihteiden käytön aloituksen, ongelma-ajan ja toipumisen. Tarkoituksena on tarjota kattava kuva toipumisesta elämänsäkaareen liittyvänä prosessina. Reitteinä tutkimuksessa esiin nousevat toipuminen ammattiavun ja itsehoitoryhmien kautta sekä omaehtoisesti ns. spontaanin toipumisen kautta. Tutkimuksessa käytetään laajoja sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia tutkimusmenetelmiä ja -aineistoja. Tutkimusvälineinä käytetään kyselylomaketta, elämänsäviivalomaketta, tutkittavien kirjoittamia selviytymistarinoita sekä haastatteluja. Kertomusvuonna tutkimussuunnitelmaa on täsmennetty ja tehty valmisteluja tutkittavien rekrytoimiseksi alkuvuonna 2004. Osa tutkittavista on hankittu vuoden 2000 alussa median kautta. Tutkittavia haetaan tutkimukseen samaa tapaa käyttäen myös alkavassa toisessa aineiston hankintavaiheessa. Tutkija: *Katja Kuusisto*, Alkoholitutkimussäätiö ja Tampereen yliopiston sosiaalipoliitiikan ja sosiaalityön laitos.

196 *Huumeet ja yhteiskunnalliset haitat.*

Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata ja tuoda tietoa suomalaisesta huumausainerikollisuudesta. Tutkimus keskittyy huumausainekauppaan sekä muihin harmaan talouden muotoihin kuten alkoholi-, tupakka- ja lääkekauppaan sekä prostituutioon. Tutkimuksen tavoitteena on myös luoda henkilökuvaa suomalaisesta huumausainekauppiasta; kuvata tässä alamaailmassa elävien henkilöiden elämää, heidän selviytymisstrategioitaan, yhteyksiään ja välejänsä muihin alamaailman eri rooleissa toimiviin henkilöihin, myös etnisiin vähemmistöihin. Tutkimusmenetelminä käytetään etnografisia menetelmiä; osallistuvaa ja osallistumatonta havainnointia sekä avoimia haastatteluja. Tutkimuksen muu aineisto koostuu viranomaishaastatteluista, oikeudenkäyntipöytäkirjoista, aikaisemmasta tutkimuskirjallisuudesta sekä lehtikirjoituksista. Tutkimus on alkuvaiheessa ja onkin huomioitava, että tutkimuskysymykset saattavat etnografiaa sisältävässä tutkimuksessa muuttua tutkimuksen edetessä. Tutkija: *Jussi Perälä*, Alkoholitutkimussäätiö

197 *Alkoholialtistuksen biomonitorointi.*

Projektin tarkoituksena on kehittää uusia menetelmiä alkoholin liikakäytön osoittamiseen ja verrata erilaisten tähän tarkoitukseen olevien menetelmien käyttökelpoisuutta kliinisisä aineistoissa.

Huolimatta siitä että alkoholin liikakulutus on jatkuvasti kasvava maailmanlaajuinen ongelma, alkoholi-altistuksen biomonitointiin sopivaa luotettavaa yksittäistä menetelmää ei vielä ole rutiinikäytössä. Myös alkoholin aiheuttamien kudოსvaurioiden mekanismit ovat huonosti tunnettuja. Aiemmin on todettu, että sekä alkoholin aineenvaihdunnassa syntyvä asetaldehydi että alkoholin stimuloimasta lipidiperoksidaatiosta peräisin olevat aldehydit (malondialdehydi, 4-hydroksinonenyyli) voivat sitoutua elimistön valkuaisaineisiin. Aldehydi-proteiini-kompleksit (adduktit) saavat aikaan immunologisen vasteen ja vasta-ainetuotannon. Tavoitteena on kehittää tällaisiin sitoutumisreaktioihin perustuvia uusia menetelmiä alkoholisairauksien tutkimiseen ja verrata niiden antamaa informaatiota muihin rutiini- tai tutkimuskäytössä oleviin menetelmiin (gamma-GT, MCV, CDT, AST, siaalihappo). Tutkimuksessa selvitetään myös adduktimuodostuksen osuutta alkoholin aikaansaamien kudოსvaurioiden syntymekanismina, mm. maksassa, aivoissa, lihaksistossa ja suolistossa. Tarkoitus on myös selvittää hypoteesia, että ns oksidatiivista stressiä potentioivien tekijöiden läsnäollessa tai elimistön suojamekanismien puuttuessa (muun muassa tilanteissa joissa on raudan ylimäärää tai foolihapon puute) alkoholin käyttö aiheuttaa runsaampaa reaktiivisten aldehydien muodostumista, mikä voi puolestaan potentoida kudოსvaurioiden esiintymistä alkoholisteilla. Vuoden 2003 aikana projektiin liittyvästä työstä on pidetty kahdeksan kotimaista esitelmää sekä kaksi esitelmää ulkomailla. Tutkija: *Onni Niemelä*, Etelä-Pohjanmaan keskussairaalan kliinisen kemian ja hematologian laboratorio ja Tampereen yliopiston lääketieteen laitos.

198 Paikallinen päihdehuolto ja sosiaalinen kansalaisuus – Pakkohoito ja vaihtoehtoiset kontrolli- ja hoitotoimenpiteet suomalaisissa ja ruotsalaisissa kunnissa.

Ruotsissa pakkohoito on edelleen yleistä, mutta vähentynyt viime vuosikymmenen aikana. Suomessa pakkohoitoa on käytetty vain muutamissa tapauksissa vuoden 1987 lainmuutoksen jälkeen, vaikka sekä alkoholin että huumeiden kulutus on noussut. Samaan aikaan hoitovastuu on hajautettu kunnille. Tutkimuksen tarkoitus on analysoida kunnallisen sosiaali- ja päihdehuollon reaktioita alkoholia tai huumausaineita väärin käyttäviä kansalaisia kohtaan sekä reaktioiden muutoksia 1930-luvulta tähän päivään. Tutkimus pureutuu sosiaali-/päihdehuollon ja asiakkaan kohtaamiseen. Tärkeimmät tutkimuskysymykset ovat: Ovatko mahdolliset toimenpiteiden muutokset

ajassa sekä maiden ja kuntien välillä selitettävissä muuttuneilla käsityksillä yksilön autonomiasta ja toisaalta kollektiivin intresseistä tai muutoksilla sosiaalipolitiikan tavoitteissa sosiaalisesti integroida kaikkia kansalaisia? Miten paljon lainmuutokset, taloudellinen ohjaaminen ja ammatillistuminen vaikuttavat paikalliseen päätöksentekoon? Projekti on kolmivuotinen. Tutkimus toteutetaan kolmessa Suomen ja kolmessa Ruotsin kunnassa, joista osalla on paljon ja osalla vähän vaikeiden väärinkäyttäjien laitoshoidtoa. Iältään, sukupuoleltaan ja perhetilanteeltaan erilaisten ”tyyppitapauksien” määrittelyä käytetään päätösprosessin ja argumentaation analyysin lähtökohtana. Analyysi perustuu lautakuntien protokollien, henkilöasiakirjojen ja kuntien arkistojen tutkimuksiin sekä haastatteluihin. Yhteensä 25–30 vuosien 2000–2002 asiakasta (joista 6–10 haastatellaan) tutkitaan jokaisessa kunnassa. Lisäksi 10–20 asiakkaan kohtelu tutkitaan joka kunnassa vuosilta 1935, 1950, 1965 ja 1985. Vinjettitutkimus tehdään sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalilautakunnan jäsenien keskuudessa. Aineisto analysoidaan kertomuksina, joissa ongelman identifioituminen, ongelman määrittelemineen, toimenpide ja sen tarkoitus ovat avainmomentit ja joissa suhde asiakkaan ja viranomaisen välillä on tutkimuksen kohteena. Tutkija: *Kerstin Stenius*, Stakes ja Tukholman yliopisto, SoRAD (Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning).

Kertomusvuonna jatkettiin 14 aikaisempiin päätöksiin perustuvan tutkimussopimushankkeen rahoittamista. Syksyllä tapahtuneen haun perusteella myönnettiin apurahoja seuraavasti: varsinaiset apurahat 145.490 euroa ja uudet tutkimussopimusapurahat 147.816 euroa. Tällöin käsiteltiin 53 apurahahakemusta, ja apuraha myönnettiin 21 hakijalle. Hakemusten yhteissumma oli 533.365 euroa.

Varsinaiset apurahat

Psykol. maist. *Elisa Iivonen* 6.100 euroa: Elämänaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset kognitiiviseen suoriutumiseen vanhuusiässä
– Helsingin johtajatutkimuksen 30–50 vuoden pitkä-aikaisseuranta

Prof. *Pekka J. Karhunen* ja työryhmä 18.500 euroa: Alkoholismi, itsemurha-alttius ja geenit

Proviisori *Juha Ketonen* 3.490 euroa: Endothelial function in apolipoprotein E-Knockout Mice: impact of combined chronic ethanol feeding and atherogenic diet

Fil. maist. *Anna Koski*, prof. *Erkki Vuori* ja dos. *Ilkka Ojanperä*
18.200 euroa: Oikeuskemiallisten analyysitulosten tulkinta: alkoholin ja lääkkeiden yhteisvaikutukset

Valt. toht. *Anne Kouvonen* 8.500 euroa: Työstressi ja alkoholinkäyttö

Psykol. maist. *Sirkku Laapotti* 11.300 euroa: Humala ja sosiaalinen tilanne suomalaisissa kuolonkolareissa vuosina 1990–2002

Valtiot. maist. *Antti Maunu* 18.200 euroa (Heikki Wariksen apuraha): Sosiaalisuus, sukupuoli ja juominen: etnografinen tutkimus nuorten aikuisten ravintolakäyttäytymisestä

Fil. toht. *Sirkku Saarikoski* 6.000 euroa: GABA_A α 1-geenin perinnöllisen muuntelun merkitys alkoholismien biologiselle alttiudelle

Prof. *Mikko Salaspuro*, lääket. lis. *Taina Methuen* ja lääket. lis. *Ville Salaspuro* 27.000 euroa: Asetaldehydi – paikallinen karsinogeeni: alkoholiperäisen syövän synty ja ehkäisy

Fil. maist. *Sanna Soini* 8.250 euroa: Aivojen dopamiinineuronien aktivaatioon vaikuttavat tekijät

Dos. *Marjo Tuppurainen* 4.200 euroa: Alkoholinkäytön yhteys vaihdevuosi-ikäisten naisten rintasyövän ilmaantumiseen 12 vuoden seurannassa

Fil. maist. *Jussi Wacklin* 14.750 euroa: Drinking in public places in St. Petersburg/Leningrad and Helsinki 1917–1990: A comparative study

Pro gradu -palkinnot

Fil. maist. *Jari Eskelinen* 1.000 euroa: Taistelu keskioluesta. Kunnallista keskiolutpolitiikkaa Vieremällä ja Sonkajärvellä 1974–1988

Tutkimussopimusapurahat

Uusia tutkimussopimusapurahoja ja vanhojen sopimusprojektien jatkorahoitusta vuodeksi 2003 myönnettiin seuraavasti:

Prof. emer. *Liisa Ahtee*, farm. toht. *Helena Gäddnäs*, proviisori *Kristiina Marttila* ja dos. *Petteri Piepponen* 24.600 euroa: Δ FosB:n merkitys päihderiippuvuudessa

Airi-Alina Allaste, M.A. in Sociology, 6.000 euroa: Drug user subcultures in Estonia

Fil. maist. *Pia Bäckström* 21.634 euroa Retkahtamisen neurobiologien perusta

Lääket. lis. *Kimmo Ingman* 21.156 euroa: Alkoholijuomisen ja alkoholismien farmakologiset mekanismit

Fil. maist. *Meri Koistinen* 21.776 euroa: Aminohappovälittäjien merkitys alkoholiriippuvuuden kehittämisessä

Prof. *Esa R. Korpi* ja proviisori *Teemu Aitta-aho* 23.546 euroa:
Aivojen välittäjäneresptorit alkoholi- ja huumeriippuvuuden
uusissa malleissa

Dos. *Timo Kortteinen* 2.186 euroa: Alcohol, ethnicity and identity
– Religion and alcohol consumption in Sarawak, East Malaysia

Yhteiskuntat. maist. *Katja Kuusisto* 22.776 euroa: Tie toipumiseen.
Tutkimus alkoholismista selviytyneiden päihdeongelman kehitty-
mestä, ongelma-ajasta ja toipumisreiteistä

Valtiot. maist. *Anna Leppo* 18.276 euroa: Raskaana olevat päihdeon-
gelmaiset naiset ja sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut Suomessa ja
Skotlannissa

Prof. *Onni Niemelä* 17.000 euroa: Alkoholialtistuksen biomonitorointi

Fil. maist. *Sami Ojanen* 26.276 euroa: Alkoholi- ja huumeriippu-
vuuden hermostollinen perusta

Prof. *Pertti Panula*, fil. maist. *Heidi Ekelund*, fil. maist. *Kaj Karlstedt*,
fil. maist. *Minnamaija Lintunen* ja *Adrian Lozada*, M.Sc. 24.368 euroa:
Histamiini H3-reseptori ja alkoholikäyttäytyminen

Prof. *Matti Peltonen*, valtiot. maist. *Hanna Kuusi*, valtiot. maist. *Aija
Karttinen*, valtiot. yo *Riitta Matilainen* ja valtiot. maist. *Mari Soikkeli*
10.661 euroa: Alkoholi ja naiset Suomessa 1917–1987

Valtiot. maist. *Jussi Perälä* 19.776 euroa: Huumeet ja yhteiskunnalliset
haitat

Valtiot. maist. *Riikka Perälä* 1.523 euroa: Haittojen vähentäminen ja
matala kynnyks suomalaisessa huumehoidossa. Etnografinen tutkimus
suonensisäisten huumeiden käyttäjien terveysneuvonnasta

Psykol. maist. *Minna-Leena Pulkkinen* 7.064 euroa: Toistuvasti rattijuo-
pumuksesta tuomittujen henkilöiden kokemukset rattijuopumuksesta

Psykol. maist. *Minna-Leena Pulkkinen* 6.264 euroa: Toistuvasti rattijuo-
pumuksesta tuomittujen henkilöiden kokemukset rattijuopumuksesta

Yhteiskuntat. maist. *Arja Ruisniemi* 18.276 euroa: Muuttuuko minä? Tutkimus päihderiippuvuudesta toipuvan asiakkaan muutosprosessista

Prof. *Markku Savolainen* ja työryhmä 25.074 euroa: Alkoholin muuntamat fosfolipidit alkoholisairauksien aiheuttajana ja ateroskleroosin estäjänä

Fil. maist. *Sari Sjöberg* 19.170 euroa: Psykedeelinen huumeiden käyttö ja käyttäjän elämäntutkimus

Dos. *Kerstin Stenius* 17.968 euroa: Lokal missbrukarvård och socialt medborgarskap. vångsvård och alternativa kontroll- och vårdinsatser i finska och svenska kommuner

Dos. *Jukka Törrönen* 25.116 euroa: Ravintola, sosiaalinen kontrolli ja nuorten aikuisen juomiskulttuurit

Muu toiminta

Muu toiminta kotimaassa

Kari Poikolainen oli Helsingin yliopiston kansanterveystieteen dosentti, Helsingin hallinto-oikeuden asiantuntijajäsen, A-klinikkasäätiön valtuuskunnan jäsen, Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymän työterveysalan eettisen toimikunnan jäsen ja varapuheenjohtaja, Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecimin Mitä nyt -palstan ja psykiatrian uutisten toimittaja, Sosiaalilääketieteellisen Aikakauslehden toimittuskunnan jäsen, Suomalainen Lääkäriseura Duodecimin päihdesairauksien käypä hoito -ryhmän jäsen ja Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskukseen (Stakes) pysyvä asiantuntija epidemiologian alalla.

Kertomusvuoden aikana säätiön sopimustutkijat esittelivät tuloksiaan lukuisissa esitelmissä kotimaassa.

Kansainvälinen yhteistyö

WHO:n kanssa yhteistyö on jatkunut monella tasolla. *Kari Poikolainen* kuului jäsenenä WHO:n asiantuntijaelimeen Expert Advisory Panel on Drug Dependence and Alcohol Problems.

Kalervo Kiianmaa toimi Alcohol-lehden toimituskunnan jäsenenä.

VUOSIKERTOMUS 2003

Kari Poikolainen oli Addiction-lehden apulaistoimittaja ja kuului sen toimituskuntaan.

Säätiön toimintaan liittyvistä kansainvälisistä kokouksista ja suomalaisista esitelmän pitäjistä mainittakoon:

European Graduate School for Training in Economic and Social Historical Research (ESTER): Instruments of Social Control and Regimes of Surveillance in the Western and Non-Western World, Lontoo, Englanti, 29.3.–3.4. *Aija Kaartinen* piti esitelmän.

European Histamine Research Meeting, Leiden, Alankomaat, toukokuu. *Pertti Panula* ja *Adrian Lozada* pitivät esitelmän.

29th Annual Alcohol Epidemiology Symposium of the Kettil Bruun Society for Social and Epidemiological Research on Alcohol, Krakova, Puola, 2.-6.6. *Jukka Törrönen* piti esitelmän.

XVII Helsinki University Congress of Drug Research, Helsinki, 5.–6.6. *Sami Ojanen* ja *Pia Bäckström* pitivät esitelmän.

Nordic Youth Research Symposium, Roskilde University, Tanska, 11.–14.6. *Airi-Alina Allaste* piti esitelmän.

College on Problems of Drug Dependence, Miami, Yhdysvallat, 13.6. *E. Laaksonen*, *D. Sinclair*, *A.B. Kampov-Polevoy* ja *H. Alho* esittivät posterin.

10th Biennial EBPS Meeting, Antwerpen, Belgia, 6.–9.9. *Pia Bäckström* piti esitelmän.

“Scenes, Subcultures and Tribes’ Youth Cultures in the 21st Century”, University College Northampton, Englanti, 11.–13.9. *Airi-Alina Allaste* piti esitelmän.

9th Congress of the European Society for Biomedical Research on Alcoholism, Praha, Tšekki, 11.–14.9. *Sami Ojanen* ja *Pia Bäckström* pitivät esitelmän.

14th Annual Conference of the European Society for Social Drug Research, Ghent, Belgium, 2.–4.10. *Airi-Alina Allaste* piti esitelmän.

Alcohol & Stress. Scientific Meeting, Nordic Alcohol Research (NAR), Göteborg, Ruotsi, 9–11.10. *Matti Peltonen* piti esitelmän.

Society for Neuroscience, New Orleans, Yhdysvallat, 8.–12.11. *Pia Bäckström* ja *Heidi Ekelund* pitivät esitelmän.

Talous

Säätiön menot nousivat 630.537 euroon vuonna 2003. Valtaosa, 501.933 euroa, käytettiin tutkimustoimintaan. Säätiö sai avustuksia yhteensä 609.773 euroa. Kirjojen myynnistä kertyi tuloja 459 euroa. Hyväksytyt kulubudjetti ylittyi 20.789 eurolla ja tilikauden alijäämä oli 15.588 euroa.

Voimassa olevien tutkimussopimuspäätösten mukaisesti varoja on sidottu 340.276 euroa vuodeksi 2004, 275.266 euroa vuodeksi 2005, 86.300 euroa vuodeksi 2006 ja 3.046 euroa vuodeksi 2007.

Säätiön toimintaan liittyviä julkaisuja

Andersén, Sakari: Finnish police officers and social workers discussing drugs. Teoksessa Houborg Pedersen, Esben & Christoffer Tigerstedt (toim.): *Regulating drugs – between users, the police and social workers*, ss. 123–140. NAD publication No. 43. Nordic Council for Alcohol and Drug Research: Helsinki 2003.

Bäckström, Pia & Petri Hyttiä: Attenuation of cocaine-seeking behaviour by the AMPA/kainate receptor antagonist CNQX in rats. *Psychopharmacology* 166: 69–76, 2003.

Haas, H. L. & P. Panula: The role of histamine and the tuberomammillary nucleus in the nervous system. *Nature Reviews Neuroscience* 4: 121–130, 2003.

Hakkariainen, Pekka & Jukka Törrönen: Narkotikan och det välfärdsstatliga konceptets förändring i tidningarnas ledare. *Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift* 20(1): 34–50, 2003.

Heinonen, Jarmo & Hannu Alho & Jukka Lindeman & Kirsimarja

Raitasalo & Risto Roine (toim.): Tommi 2003. Alkoholi- ja huume-
tutkimuksen vuosikirja. Alkoholi- ja huumeutkijain seura ry.: Helsinki
2003.

*Ingman, Kimmo & Aapo Honkanen & Petri Hyytiä & Matti O. Huttunen
& Esa R. Korpi:* Risperidone reduces limited access alcohol drinking
in alcohol-preferring rats. *European Journal of Pharmacology* 468:
121–127, 2003.

Kallio, Tarja: Päihdeongelmaisen kiinnittyminen kognitiiviseen
terapiaan. *Psykologia* 37: 412–420, 2002.

Kopomaa, Timo: Toisilleen vieraat syrjäytyneet ja hyväosaiset vuonna
2010? Merkintöjä urbaanista juoppokulttuurista ja sen kohtaamisesta.
Futura 21 (1): 28–35, 2002.

Korander, Timo & Anna Vanhala: Arviointitutkimus nuorten humala-
juomisen ehkäisystä ja rikosten tilannetorjunnan rajallisuudesta.
Oikeus 32(3): 250–277, 2003.

Koski-Jännes, Anja & Anneli Pienimäki & Maarit Valtari: Yhteisvoimin
muutokseen? Tutkimus laitoshoidon jälkeisen sosiaalisen tuen lisäämi-
sistä päihdeongelmaisilla. A-klinikkasäätiön raportti nro 50. A-klinikka-
säätiö: Helsinki 2003.

Kuusi, Hanna: Alkon valvovan silmän alla. Teoksessa Laakso, Mikko
et al. (toim.): Eilispäivän Suomi. Jälleenrakennuksesta yltäkylläisyyteen,
274–275. Oy Valitut Palat: Helsinki 2003.

Kuusi, Hanna: Tuberkuloosin torjunta ja moderni kansalainen. Teokses-
sa Helén, Ilpo & Mikko Jauho (toim.): Kansalaisuus ja kansanterveys,
33–57. Gaudeamus: Helsinki 2003.

Kuusi, Hanna: Työmiehen päiväkirja – luokka, sukupolvi ja mneisyyden
taakka. Teoksessa Peltonen, Matti & Vesa Kurkela & Visa Heinonen
(toim.): Arkinen kumous. 60-luvun toinen kuva, s. 361–376. Suoma-
laisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki 2003.

Kuusi, Hanna: Viinistä vapautta. Alkoholi, hallinta ja identiteetti 1960-
luvun Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki 2003.
(Väitöskirja.)

Laatikainen T. & L. Manninen & K. Poikolainen & E. Vartiainen:
In-creased mortality related to heavy alcohol intake pattern. *Journal of*
Epidemiology and Community Health 57(5): 379–384, 2003.

Möykkynen, Tommi & Esa R. Korpi & David M. Lovinger: Ethanol
inhibits -amino-3-hydroxy-5-methyl-4-isoxazolepropionic acid (AMPA)
receptor function in central nervous system neurons by stabilizing
desensitization. *The Journal of Pharmacology and Experimental*
Therapeutics 396: 546–555, 2003.

Ojanen, S. & M. Koistinen & P. Bäckström & A. Kankaanpää &

- P. Tuomainen & P. Hyytiä & K. Kiianmaa*: Differential behavioural sensitisation to intermittent morphine treatment in alcohol-preferring AA and alcohol-avoiding ANA rats: role of mesolimbic dopamine. *European Journal of Neuroscience* 17(8): 1655–1663, 2003.
- Ollikainen, H.*: Ensimmäinen H&H-ryhmä verkossa. Teoksessa Hauskasti & hallitusti! Raportti arviointi- ja kehittämishankkeesta 2001–2002. Hyvinvoinnin ilmapuntari 9. Suomen Elämäntapaliitto: Helsinki 2003.
- Ollikainen, H.*: Nouseeko ehkäisevä päihdetyö ruumiskasan alta? Teoksessa Järjestöt ehkäisevän päihdetyön toimijoina – näkökulmia kehittämiseen. Terveyden edistämisen keskuksen julkaisuja, sarja 10. Helsinki 2003.
- Ollikainen, H.*: Suomalaiset juomatavat liikkeessä. Teoksessa Hauskasti & hallitusti! Raportti arviointi- ja kehittämishankkeesta 2001–2002. Hyvinvoinnin ilmapuntari 9. Suomen Elämäntapaliitto: Helsinki 2003.
- Ollikainen, H.*: Verkkoauttamisen teoriaa. Teoksessa Hauskasti & hallitusti! Raportti arviointi- ja kehittämishankkeesta 2001–2002. Hyvinvoinnin ilmapuntari 9. Suomen Elämäntapaliitto: Helsinki 2003.
- Poikolainen, K.*: Alcohol, health effects of. Teoksessa Demeny, Paul & Geoffrey McNicoll (toim.): *Encyclopedia of Population*, s. 4344. Macmillan Reference USA: New York 2003.
- Poikolainen, K.*: Alkoholin käyttö. Teoksessa Koskenvuo, K. (toim.): *Sairauden ehkäisy*, s. 650–656. Duodecim: Helsinki 2003.
- Poikolainen, K.*: Alkoholiriippuvuus ja alkoholin haitallinen käyttö. Teoksessa Koskenvuo, K. (toim.): *Sairauden ehkäisy*, s. 120–124. Duodecim: Helsinki 2003.
- Poikolainen, K.*: Huumeiden käytön ehkäisy. Teoksessa Koskenvuo, K. (toim.): *Sairauden ehkäisy*, s. 647–649. Duodecim: Helsinki 2003.
- Poikolainen, K.*: Huumeriippuvuus ja huumeiden haitallinen käyttö. Teoksessa Koskenvuo, K. (toim.): *Sairauden ehkäisy*, s. 124–127. Duodecim: Helsinki 2003.
- Poikolainen, K.*: Mitä voidaan tehdä alkoholihaittojen hallitsemiseksi? *Duodecim* 119(24): 2477–2478, 2003.
- Poikolainen, K.*: Päihderiippuvuuden ja haitallisen käytön diagnostiikka. Teoksessa Salaspuro, M. & K. Kiianmaa & K. Seppä (toim.): *Päihdelääketiede*, s. 76–82. Duodecim: Helsinki 2003.
- Poikolainen, K.*: Päihtet ja kansanterveys. Teoksessa Salaspuro, M. & K. Kiianmaa & K. Seppä (toim.): *Päihdelääketiede*, s. 42–46. Duodecim: Helsinki 2003.
- Poikolainen, K.*: Reply: the SBU evaluation on the effect of treatment of

- alcohol and drug problems. *Alcohol and Alcoholism* 38(5): 445, 2003. (Letter to the editor.)
- Pulkkinen, M.-L. & J. Aaltonen*: Sense of agency in narrative processes of repeatedly convicted drunk drivers. *Counselling Psychology Quarterly* 16(2): 145–159, 2003.
- Raevaara, Liisa*: Kuvaukset keskustelussa: potilaiden esittämät alkoholinkäytön kuvaukset lääkärin vastaanotolla. Teoksessa Mauranen, A. & L. Tiittula (toim.): *Kieli yhteiskunnassa – yhteiskunta kielessä*. AFinLAN vuosikirja 2002, s. 121–144. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja no. 60: Jyväskylä.
- Raevaara, Liisa*: Potilaan alkoholinkäyttö - ongelmallinen puheenaihe terveyskeskuslääkärin vastaanotolla. *Duodecim* 119: 313–320, 2003.
- Rantala, Kati & Mikko Salasuo*: Huumeiden käytön monta maailmaa. *Oikeus* 32 (1): 53–55, 2003.
- Saamio, P.*: Kuka milloinkin selviytyy päihdeongelmasta. *Ratkes* 9(1): 25–27, 2003.
- Saamio, P. & V. Knuuttila*: A study of risk factors in dropping out from inpatient treatment of substance abuse. *Journal of Substance Use* 8(1): 33–38, 2003.
- Saamio, P. & V. Knuuttila*: Päihdeongelmaisten muutosvalmius hoidon jatkuvuutta ennakoivana tekijänä. *Psykologia* 38(1): 16–23, 2003.
- Soini, Sanna*: The role of μ -opioid receptors in alcohol drinking behaviour of alcohol-preferring rats. Turun yliopiston julkaisuja, sarja D, osa 569. Turun yliopisto: Turku 2003. (Väitöskirja.)
- Törrönen, Jukka*: On the road to Serfdom? An analysis of Friedrich Hayek's socio-political Manifesto as a pending narrative. *Social Semiotics* 13 (3): 305–320, 2003.
- Törrönen, Jukka*: The Finnish press's political position on alcohol between the years 1993 and 2000. *Addiction* 98(3): 281–290, 2003.
- Vekovischeva, Olga Yu.*: The role of α 6 subunit-containing GABA_A receptors in behavioral effects of alcohol and drug treatments. *Acta Universitatis Tamperensis* 928: Tampere 2003. (Väitöskirja.)
- Vorma, Helena*: Benzodiazepine discontinuation treatment in outpatients with complicated dependence. Publications of the National Public Health Institute A 21. National Public Health Institute: Helsinki 2003. (Väitöskirja.)
- Vorma, H. & H. Naukkarinen & S. Sarna & K. Kuoppasalmi*: Long-term outcome after benzodiazepine withdrawal treatment in subjects with complicated dependence. *Drug and Alcohol Dependence* 70: 309–314, 2003.

LINTULAHDENKUJA 4, 00530 HELSINKI PL 220, 00531 HELSINKI

www.alkoholitutkimussaatio.fi